
Eric Corijn

Kunst en cultuur in een verstedelijkte toekomst

Er komen steeds meer steden en de steden worden almaar groter. Hoe verhouden de bewoners van diverse pluimage zich met elkaar? Wat verbindt hen, en kunnen kunstenaars en de creatieve sector bijdragen aan een gedeeld verhaal?

Voor het eerst in de geschiedenis woont meer dan de helft van de wereldbevolking in steden. Op de meest ontwikkelde continenten bedraagt het stedelijk aandeel zelfs ruim 75 procent. Die omslag van overwegend rurale naar overwegend stedelijke samenlevingen is in minder dan een eeuw gemaakt. Aan het begin van de 20ste eeuw woonde nog maar 10 tot 13 procent van de wereldbevolking in stedelijk gebied. In 1950 was dat opgeschoven naar 29 procent en in 2000 ging het al om 49 procent. In 2030 zal het 60 procent bedragen. Met andere woorden: het aantal mensen dat in steden woont is in de afgelopen eeuw explosief gegroeid, van 220 miljoen mensen naar meer dan 730 miljoen tot meer dan 4,9 miljard nu. De mens is daardoor steeds vaker een stedelijk dier.

Bovendien worden de steden groter en zijn ze brandpunten van innovatie die weer deel

INHALT.	
Erstes Buch.	
Allgemeine Bestimmung des Gegensatzes.	
Thema: Organische und mechanische Bildungen — allgemeine	Seite
Definition — Rechtsfertigung der Namensgebung	1— 8
Erster Abschnitt. Theorie der Gemeinschaft	9—44
§ 1. Kaluformen der Gemeinschaft.	
§ 2. Einheit und Vollendung derselben.	
§ 3. Reciprocität des Genusses und der Arbeit.	
§ 4. Uebergewicht und Compensation.	
§ 5. Würde — des Alters — der Stärke — der Weisheit. Zärtlichkeit und Ehrfurcht.	
§ 6. Gemeinschaft des Blutes — des Ortes — des Geistes. Verwandtschaft — Nachbarschaft — Freundschaft.	
§ 7. Würde des Vaters — des Fürsten — des Meisters. Richterliche — herzogliche — priestertliche Functionen.	
§ 8. Würde und Dienst als Ausdrücke der Gemeinschaft überhaupt. Grenzen der Ungleichheit.	
§ 9. Verständnis als gemeinschaftlicher Wille — Natürliches Recht als Inbegriff von Pflichten und Gerechtigkeiten — Sprache — Muttersprache. Eintracht oder Familiengeist.	
§ 10. Gliederung und Neubildung der natürlichen Einheiten. Volk — Stamm — Clan. Land — Gau — Dorf. Stadt — Gilde — Gemeinde.	
§ 11. Gegenseitiger Besitz und Genuss — Besitz und Genuss gemeinsamer Güter. Acker und Haus.	
§ 12. Allgemeine Tendenz der Gemeinschaft. Schema der Entwicklung. Haupt und Glieder. Letzte Einheit das Haus.	

Inhoudsopgave van Tönnies, F. (1887) *Gemeinschaft und Gesellschaft*. Leipzig: Fues.

uitmaken van een netwerk van grootstedelijke knooppunten. Waren er in 1900 slechts elf steden met meer dan een miljoen inwoners, vandaag zijn dat er al 545, en verschillende van deze steden tellen meer dan 20 miljoen inwoners. De nieuwe economie, de diensten- en zorgsector, vestigt zich ook steeds meer in die metropolitane knooppunten, die daarmee *cities of arrival* worden. Ter illustratie: in 2010 woonden er 47,3 miljoen mensen in de Europese Unie die zijn geboren buiten het land waar ze gevestigd zijn. Dit komt overeen met 9,4 procent van de totale EU-populatie. Van deze 47,3 miljoen werden er

31,4 miljoen (6,3 procent van de totale EU-populatie) geboren buiten de EU en 16,0 miljoen (3,2 procent) daarbinnen.¹ De grootste absolute aantallen mensen geboren buiten de EU zijn woonachtig in Duitsland (6,4 miljoen), Frankrijk (5,1 miljoen), het Verenigd Koninkrijk (4,7 miljoen), Spanje (4,1 miljoen), Italië (3,2 miljoen) en Nederland (1,4 miljoen).²

Terwijl het aantal mensen met een migratieachtergrond toeneemt, groeit ook het aantal herkomstlanden van stedelingen. Amsterdam bijvoorbeeld is met zijn 180 nationaliteiten een wereld in het klein. In sommige steden, zoals Brussel, zijn de autochtonen zelfs in de minderheid. De toegenomen migratie leidt niet alleen tot multiculturele en multireligieuze steden, maar ook tot een toename van levensstijlen, tradities en subculturen, en dat vergroot de culturele segmentatie en fragmentatie. We spreken van superdiversiteit, omdat binnen de multicultuur verscheidenheid troef is (Vertovec 2007; Geldof 2013).

Gemeinschaft en Gesellschaft

Superdiversiteit verandert ook de aard van het samenleven. Dat gebeurt niet langer op basis van gemeenschappelijkheid, maar verschuift naar een relatie op basis van verschil. Dat is wezenlijk anders dan het nationale project van de 19de eeuw dat op basis van een gedeeld verleden tot verbondenheid en collectieve identiteit moest leiden. De Duitse socioloog Ferdinand Tönnies publiceerde al in 1887 zijn *Gemeinschaft und Gesellschaft*, waarin *Gemeinschaft* verwijst naar een sterke sociale band vol affectieve relaties, loyaliteit, solidariteit, wederkerigheid en saamhorigheid, gestoeld op een gemeenschappelijke set van normen en waarden.³ In die opvatting over wat een samenleving samenbindt, speelt culturele homogeniteit een cruciale rol. In de natiestaat is dit de natuurlijke basis voor de maatschappelijke orde. *Gesellschaft* gaat over de meer georganiseerde samenleving met zijn afspraken, contracten en regelingen, administraties en instellingen. Die vragen in het moderniseringsproces almaar meer ruimte omdat ook de arbeidsdeling toeneemt, en bijgevolg de diversiteit. Zo wordt de stad steeds meer bevolkt door mensen die vreemden zijn voor elkaar. De stad kent bovendien een constante stroom van nieuwkomers uit →

binnen- en buitenland, met ongeken- de tradities die de collectieve identiteit onder druk zetten. Hierdoor laat een stad zich moeilijk op een eenduidige manier met de nationale cultuur vereenzelvigen. In de huidige tijd zijn *Gemeinschaft* en *Gesellschaft* zeker beide aanwezig. Het gaat dan om meerdere gemeenschappen die één samenleving moeten vormen; de samenlevingsopbouw verloopt niet langer via één gemeenschapsvorming.

Nationale versus stedelijke cultuur

Nationale en stedelijke cultuur staan op gespannen voet met elkaar. De nationale cultuur steunt op (een verhaal over) een gedeeld verleden, verbeeld in nationale geschiedenis, monumenten, gedenktekens en ander erfgoed of andere verwijzingen. Daardoor wordt een historische continuïteit gecreëerd die traditie en identiteit voortbrengt. Dat geheel wordt territoriaal afgebakend. Stadsbewoners ontberen veelal die gemeenschappelijke wortels, zij hebben geen gedeeld verleden. Hier moet de samenhang eerder worden gezocht in lotsverbondenheid, een gedeelde toekomst. Die heeft een veel minder sterke identiteit, is hybride en steunt op interculturele overbrugging. Meer nog dan representatie vergt dat samenwerking en participatie. Dat proces vindt eerder plaats in netwerken dan binnen begrensde territoria.

De demografische ontwikkelingen en de mondialisering leiden tot steeds meer urbaniteit, die vraagt om een nieuwe invulling van onze manier van samenleven. Wij zijn getuige van een samenleving in verregaande transitie. Hoe kunnen we leren samenleven zonder eerst de cultuur te delen? Hoe bedenken we een democratie en een nieuwe politiek die het nationale overstijgen? Hoe werkt de *globalisation from below* waarin mensen tot verschillende plekken tegelijk kunnen behoren? Dat heruitvinden

Ook het cultuurbeleid draagt in belangrijke mate bij aan de handhaving van de bestaande hegemonie en sociale belangen

verklaart ook het enorm toegenomen belang van het 'in context produceren' van kunst en cultuur, wat vooral refereert aan het sociale belang, en van innovatie en creativiteit.

De noodzaak van inclusieve cultuur

De culturele sector laat momenteel een grote verscheidenheid aan reacties zien op de veranderende wereld. De artistieke en culturele productie is enorm. Er zijn tal van projecten over migratie, de integratie van nieuwkomers, hybriditeit, interculturaliteit, meertaligheid, et cetera. 'De kunsten – en de culturele productie in het algemeen – 'documenteren' elk op hun eigen manier de verschillende wijzen waarop mensen hun leven leiden. Zij produceren objecten, concepten en voorstellingen die betekenis geven aan levenservaringen en handelingen. Een veelheid van deze producten, variërend van gebouwen, literatuur en mode tot installaties, concerten en films, spiegelt, reflecteert op, of bevraagt onze sociale interacties, op zoek naar zin en betekenis. Daaruit wordt vervolgens geput voor een algehele maatschappelijke beeldvorming en de nationale canon. Maar worden alle manieren van leven, alle cultureel diverse patronen wel gelijkmatig gedocumenteerd en zichtbaar gemaakt? Is de landelijke beeldvorming breed genoeg om de superdiversiteit weer te geven? Het antwoord is 'nee', niet in de gesubsidieerde culturele sector, de media en het onderwijs waar blanke middenklassenormen domineren. Ook het cultuurbeleid draagt in belangrijke mate bij aan de handhaving van de bestaande hegemonie en sociale belangen. Als er slechts een marginale plaats wordt ingeruimd voor een maatschappijbrede diversiteit, leidt dat tot niet-identificatie en non-participatie, weerstand en afwijzing van kunst en cultuur bij grote delen van de bevolking. Een stedelijke samenleving opbouwen is, zoals gezegd, per definitie intercultureel, interreligieus, meertalig en sociaal breed van opzet, kortom meer kosmopolitisch. Dat vraagt om een heel ander programma op artistiek, cultureel of onderwijskundig vlak dan gangbaar is.

Kunsten essentieel in stad van de toekomst

De culturele sector in Nederland en Vlaanderen maar ook in andere delen van Europa wordt overspoeld door eisen aan kwaliteit, diversiteit,

toegankelijkheid, publieksparticipatie, doelgroepen, en sociale verantwoordelijkheid. Kunstenaars en culturele instellingen ervaren het gebruik van deze termen als een soort van oproep, een opdracht die zij gerechtvaardigd vinden, maar die hen tegelijkertijd in een spagaat tussen *l'art pour l'art* en engagement laat belanden. Moet hun werk zich binnen de traditionele disciplines afspelen, of interdisciplinair zijn, en/of zich verhouden tot andere maatschappelijke domeinen, zoals zorg, of duurzaamheid? Moeten zij zich verbinden aan initiatieven, instellingen of gezelschappen met een andere etnisch-culturele achtergrond, intercultureel bruggen slaan? Is sociale cohesie in de wijk of stad een belangrijk doel, en vanuit welk referentiekader moet er dan worden gewerkt? Hoe is de verbondenheid met kunstenaars en instellingen op lokaal en nationaal niveau? De artistieke processen die deel uitmaken van de stedelijke culturele praktijken vinden doorgaans immers plaats in netwerken die grensoverschrijdend zijn.

Het meewerken aan een lotsverbondenheid in de metropool veronderstelt een post-nationale projectie, dichtbij de multiculturele wereld. Het is de grote uitdaging voor kunstenaars, van schrijvers en theatermakers tot filmers, en voor de creatieve sector om daar een bijdrage aan te leveren en er (utopische) verhalen/beelden voor te ontwerpen. De stad heeft er daarom alle baat bij de condities te scheppen voor culturele, artistieke of intellectuele creativiteit, in de hoop en verwachting dat dit het probleemoplossend vermogen van het gehele stedelijke systeem zal verhogen. ●

Literatuur

- Corijn, E. (2015) *Shifting scales and sceneries! Art, globalisation and territories*. Brussels: IETM. (ced-slovenia.eu/wp-content/uploads/2016/02/shifting_scales_and_sceneries.pdf)
- Durkheim, E. (1893) *De la division du travail social: étude sur l'organisation des sociétés supérieures*. Parijs: Presses Universitaires de France
- Geldof, D. (2013) *Superdiversiteit: hoe migratie onze samenleving verandert*. Leuven/Den Haag: Acco.
- Tönnies, F. (1887) *Gemeinschaft und Gesellschaft: Abhandlung des Communismus und des Socialismus als empirischer Culturformen*. Leipzig: Fues.
- Van Tichelt, E. (2009) *Verslag 'Bezwaard materiaal': Eric Corijn in gesprek met Benjamin Verdonck*. Brussel: deBuren. (www.deburen.eu/userfiles/files/2009_3/Verslag%20Bezwaard%20Materiaal%2012%20oktober%202009.pdf)
- Vertovec, V. (2007) 'Super-diversity and its implications.' In: *Ethnic and Racial Studies*, vol. 30, no. 6, 1024-1054.

Noten

- 1 en.wikipedia.org/wiki/Immigration_to_Europe.
- 2 en.wikipedia.org/wiki/Wiki_Demographics_of_the_European_Union. Zie ook het standaardwerk van Emile Durkheim (1893) over de effecten van de arbeidsverdeling en de manier om het solidariteitsbeginsel in de maatschappij te behouden.
- 3